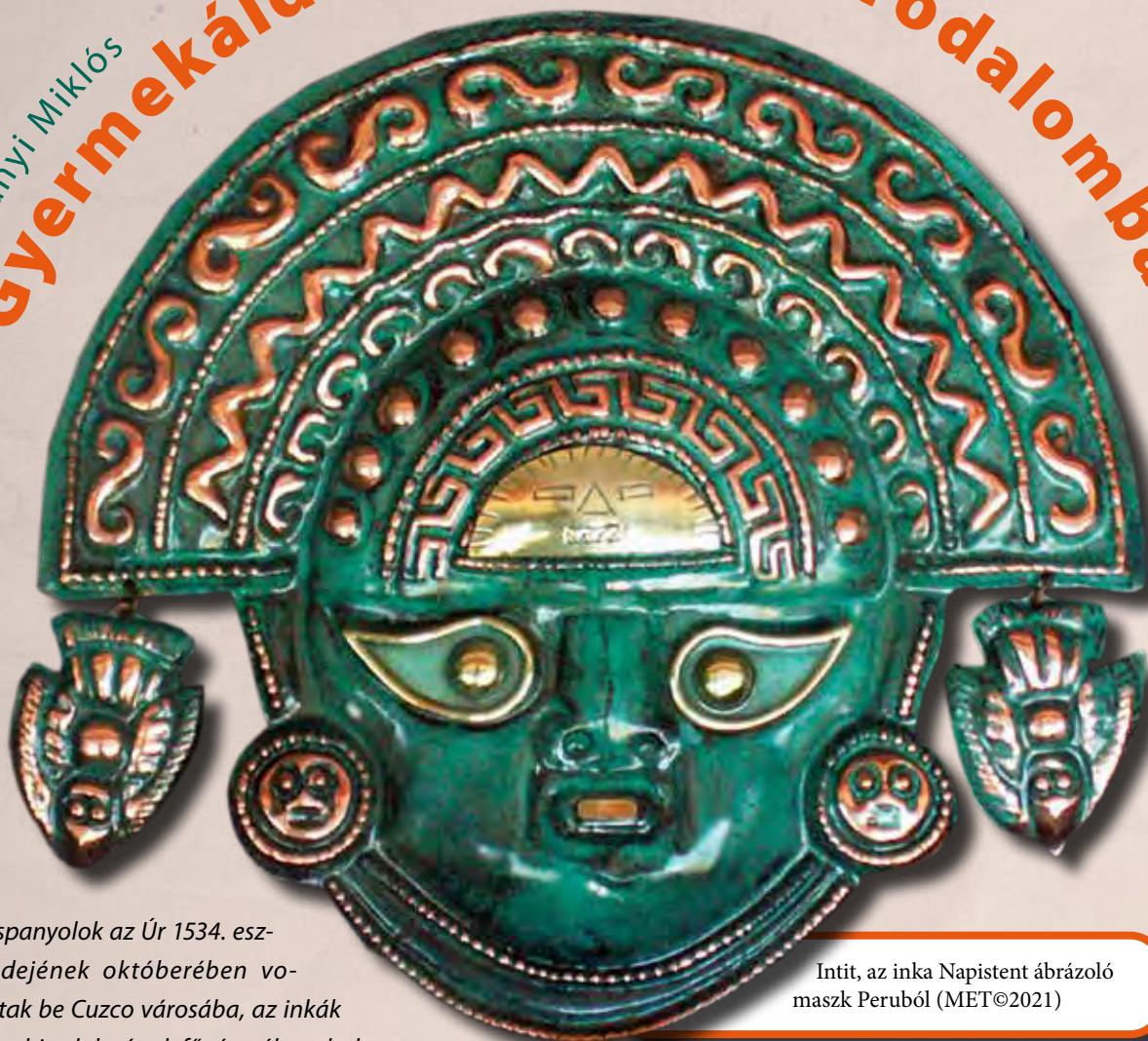

Vassányi Miklós

Gyermekáldozat az Inka Birodalomban

Inti, az inka Napistent ábrázoló maszk Peruból (MET©2021)

„A spanyolok az Úr 1534. esztendejének októberében vonultak be Cuzco városába, az inkák nagy birodalmának fővárosába, ahol az udvartartásuk volt, és a Nap fényes temploma s annak nagyszerűségei” – így kezdi Cuzco városának leírását Pedro Cieza de León (1522–1554) *Perui krónikája* (*Crónica del Perú*, 1550 körül). Cuzco – különösen a nevezetes Naptemplom és más templomok révén – az inka birodalmi vallás középpontja volt, s főtere, az *Haucaypata* tér valaha sokszor láthatta gyermekáldozat bemutatását is. Habár korabeli írásos beszámolók egyáltalán nem állnak rendelkezésünkre az Inka Birodalomban gyakorolt gyermekáldozatról, minden írásnál beszédesebbek ama régészeti leletek – többnyire gyermekek maradványai és azok kísérőleletei –, melyeket az úgynevezett „magashegységi régészet” (*arqueología de alta montaña*) tárt fel a mai Peru és Bolívia területén az Andok hegység különböző pontjain – közöttük a 6739 méter magas Llullaillaco csúcsa alatt is. A régészet eredményeit pedig kiegészítik olyan beszámolók, melyeket az Inka Biroda-

lom Francisco Pizarro (1475 körül – 1541) általi megdöntése (1532) után írtak szorgos spanyol misszionáriusok és tisztviselők, katonák és kalandorok, sőt néha mesztic vagy őslakos szerzők is – utóbbiak némelyike nem is spanyolul, hanem az Inka Birodalom „általános nyelvén”, a ma is sokak által anyanyelvként beszélt kecsuán (*el Quechua imperial, la lengua general*).

Bár a számos idevágó forrás közül legismertebb Garcilaso de la Vega, „az Inka” (1539–1616) műve, a magyarul is részlegesen olvasható *Commentarios reales, que tratan del origen de los Yncas* (1609; magyarul *Három krónika*, Budapest: 1964); mégsem Garcilaso a legmegbízhatóbb adatközlőnk, mivel tagadja bárminemű emberáldozat meglétét az inka időkben. A gyermekáldozat okát és módját inkább érthetjük meg az ugyancsak őslakos Felipe Guaman Poma de Ayala (1535 körül – 1615 körül) gazda-

Cuzco első ábrázolása Pedro Cieza de León könyvéből (wikicommon)

Gyermekáldozat felmutatása a hegy üregében elhelyezett szellemszobornak (*huaca*) Guaman Poma kéziratának 266. oldaláról (Dán Királyi Könyvtár)

gon illusztrált kéziratából, az *El primer nueva coronica i buen gobiernó*ból (Az első új krónika és jó kormányzat, 1612–1615); esetleg a bálványimádás ellen fellépő általános felügyelő, Rodrigo Hernández Príncipe *Mitología andina* (*Andoki mitológia*, 1622) címen kiadott jegyzőkönyvéből, valamint a szintén *visitador general*, „általános felügyelői” címmel bíró Cristóbal de Molina (1529–1585) kéziratából, a *Relación de las fábulas y ritos de los Incas*ból (*Beszámoló az inkák meséiről és rítusairól*, 1574–1575).

Bár e szerzők egyike sem láthatott gyermekáldozatot a saját szemével – mindnyájan az Inka Birodalom bukása után születtek vagy kerültek Peruba –, mégis mind érintkeztek még olyanokkal, akik első vagy másodkézből be tudtak számolni e vallási gyakorlatról. Guaman Pomának sok száz naiv stílusú, fekete-fehér szabadkézi rajzot és kevert spanyol–kecsua nyelvű magyarázatot köszönhetünk a Pizarro előtti andoki kultúráról, vallási hiedelemvilágról, így egyebek mellett a gyermekáldozatról is; a gyermekáldozati színhelyeket feltáró Hernández Príncipétől pedig tudjuk, hogy a feláldozott és kis méretű föld alatti üregekben elhelyezett gyermekeket túlvilági közvetítőként használta a helyi közösség, melynek képviselője, a falusi vallási specialista – más néven „varázsló” (*hechizero*) – rendszeresen felkereste a feláldozottakat tanács vagy jóslat kérése céljából; végül Cristóbal de Molinától származik a gyermekáldozat központi, birodalmi megszervezésének szinte tudományos pontosságú leírása.

Gyermekáldozat az Otorongo nevű, puma alakú hegyi szellemnek – a hegycsúcsokról *huacaszobrok* figyelnek

Cuzco belvárosa ma, a nevezetes katedrálissal (Catedral Basílica de la Virgen de la Asunción, 16. század – fotó: Martin Dubreuil)

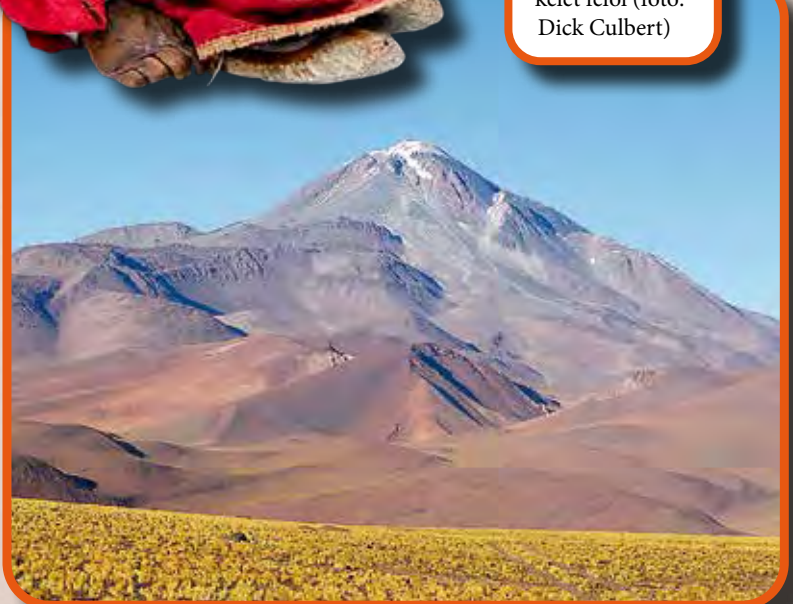
Mumifikálódott inka gyermekáldozat (wikicommon)

E szerint elsőként a négy országrész legfőbb *huacáinak* – természetfeletti erejű szellemek ember alakú szobrainak – mutattak be helyben, azaz a cuzcói főtéren áldozatot, melynek során a kiválasztott gyermekeket először (talán kegyelmi aktusként) megfojtották, majd aranyból és/vagy ezüsből készült állat- és ember-szobrocskák társaságában eltemették. Az inka, a nagykirály ezután meghatározta, hogy a Cuzcoba a birodalom különböző részeiből felküldött többi áldozatot melyik istenségnek (szellemnek) a birodalom mely szent helyén kell bemutatni. A cuzcói nép kikísérte a különböző helyek számára kijelölt áldozatokat a város határáig, ahol a legközelebbi tartomány képviselői átvették azokat tőlük. A gyermekeket a végső áldozati színhelyre vezető, gyakran igen hosszú útukon elkísérte az áldozatként levágandó lámák nagy tö-

mege is. A kicsi gyerekeket továbbá elkísérte édesanyjuk, sőt a karon ülőket maguk vitték. Az országon keresztül átutazó, áldozatra kijelölt gyermekek előtt a nép a földre vetette magát. Az áldozatbemutatók előtt a (gyakran magashegységi) helyszínen a gyermekeknek először enni és inni adtak, majd – régészeti és orvostudományi bizonyítékok

A Lullailaco kelet felől (fotó: Dick Culbert)

szerint – kokalevéllal és szeszes itallal elkábították vagy elaltatták, majd álmukban ceremoniálisan megfojtották őket. A magashegyi körülményeknek köszönhetően mumifikálódott, épen megőrződött áldozatok arca így gyakran nem mutatja a szenvedés jeleit.

De nemcsak Guaman Poma, Hernández Príncipe vagy Molina, hanem a perui írásos vallástörténeti források túlnyomó többsége is tanúságot tesz a gyermekáldozatról az inka birodalmi (és helyi) vallásban. Ez az áldozat e források szerint sok szállal kapcsolódott mindenekelőtt Inti, azaz a Napisten kultuszához. E kútfőink egy része szerint a gyermekeket az áldozati rítusok során élve temették el. Ezért a gyermekáldozat elsősorban a Napistennek, másodsorban a helyi, alacsonyabb rendű istenségeknek (*guacas*), illetve a hegyi szellemeknek (*apus*) adott életáldozat lehetett, amelyet a teljes életáldozat szimbolikusra kicsinyített változata: többfajta véráldozat is kísérhetett. A Nap mint időjárás és kozmikus főisten, mint a világrend általános ura a bemutatott élet- és véráldozatért cserébe biztosíthatta a nép és a birodalom fizikai fennmaradását. A „Nap táplálása” ily módon közvetve a nép táplálásának, életben maradásának zálogaként működhetett.

A közösség érdekében feláldozott gyermek a népi vallási felfogás szerint azonban nem halt meg, hanem a túlvilágon élt tovább (adott esetekben ezért is temették el élve), közelebbről valószínűleg mint a Napisten vagy más természetfeletti hatalom szolgálója vagy udvaronca. A sírokban elhelyezett étkészletek elsődleges funkciója is az lehetett, hogy a túlvilágra érkező új szolgáló méltóképpen felszerelve, ajándékok hozójaként tudjon megjelenni valamely természeti jelenség uránál. Helyi szinten pedig – mint azt Hernández Príncipe írja – a feláldozott gyermek egy faluközösséget vagy egy tartományt védelmező, annak jólétét biztosító túlvilági erőként, tulajdonképpen egyfajta alacsonyabb

rendű istenségként működött. Ugyanezen forrásunk szerint a gyermekáldozatot bemutathatták politikai szövetségkötés megpecsételése is.

Ezt az áldozatot ma már természetesen nem tudjuk nem kegyetlennek látni. Fel kell azonban tennünk, hogy a rítus alapjául egyfajta archaikus racionalitás, a lét kozmikus összefüggésrendszerének felismerése szolgált. Mexikói vallástörténeti analógia alapján feltételezhető, hogy az áldozatot meghozó szülő – legalábbis morális tudata egyik részével – úgy gondolta, hogy gyermeke az áldozatbemutatás során életben marad, és így kerül a Napistenhez vagy a megtisztelni kívánt másik természetfeletti hatalomhoz. Bizonyosak lehetünk benne, hogy ha nem így gondolták volna, akkor nem mutatták volna be az áldozatot. Valláselméleti tekintetben azonban e racionalizáló magyarázat ellenére mégis önkéntelenül azt gondoljuk, hogy nagyobb az az áldozat, amit valaki önmaga, és nem egy másik személy feláldozásával hoz meg.

A keresztény önfeláldozás fogalmával, evangéliumi útmutatásával való vallástudományi összevetés során azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy Krisztus keresztáldozata az Atya szempontjából nézve szintén gyermekáldozat. Az Ószövetség is tud a gyermekáldozat gyakorlatáról, amelyet elítélt (Bírák 11, 31; 1Móz 22, 2; 2 Kir 3, 27; Jer 19, 5). Így Mikeás 6, 7-ben az Úr ironikusan kérdezi Izráélt, hogy vajon föláldozza-e elsőszülöttjét (*b^ekhōri*), hogy ezzel kiengesztelje választott népét: „Elsőszülöttemet adjam-é vétkemért, vagy méhem gyümölcsét lelkemnek bűnéért?!” De az Újszövetség szerint végül is éppen ez lesz az, amit az Atya majd Krisztus révén tesz. Ezért a gyermekáldozat elfogadhatatlannak tűnő praxisa legalábbis nem értelmezhetetlen: a múltban a világ számos pontján létezett olyan gondolatvilág, amely ezt a gyakorlatot szentesítette.

Aranyból készített huacasobrocska (MET©2021)

